

Poemes de Léopold Sédar Senghor: Un assaig de traducció

Joan Requesens i Piquer

PRESENTACIÓ DE 1980-1985

El pintor Jesús Carles de Vilallonga ha fet un mural que intitula «Retrat imaginari de 24 genis universals». Es tracta d'una tria purament simbòlica, pel que sembla, de grans homes contemporanis. El representant de la poesia és Léopold Sédar Senghor. Crec que és aquesta la primera presència catalana d'aquest poeta i la segona vol ser-ho aquesta mostra de poemes seus traduïts.¹

Senghor no és del tot desconegut a Catalunya, però serà cosa bona recordar algunes dates i dades de la seva vida. Neix a Joal, poble a un centener de quilòmetres al sud de Dakar, capital del Senegal, el 9 d'octubre de 1906. El 1914 va a escola, a un internat dels pares de l'Esperit Sant. El 1923 fa el batxillerat a Dakar i el 1928 guanya una mitja beca i marxa a la metròpoli, a la Sorbona. L'any 1933 és el primer agregat negre d'una universitat francesa. L'any 1934 participa en la fundació de la revista *L'Étudiant Noir*. El 1939 és soldat d'infanteria i l'any següent, pel juny, és fet presoner. Retroba la llibertat el 42. El 1944 apareixen els seus primers estudis filològics: «L'harmonie vocalique en sérère» (per exemple), i el 1945, el primer llibre de poemes: *Chants d'ombre*. Segueixen *Hosties noires*, 1948; *Éthiopiennes*, 1956; *Nocturnes*, 1961; *Lettres d'hivernage*, 1972; i altres poemes esparsos, estudis filològics, crítica literària i antologies de poesia africana —cal esmentar la de l'any 1948 amb un pròleg de J.-P. Sartre. I, com una aigua per regar-ho tot, una profunda reflexió sobre el món negroafricà i les seves cultures, que anomena genèricament «la negritud».

Però encara més. Pren part activa en política. El 1933 es nacionalitza francès i el 36 s'afilia al partit socialista francès, SFIO. Fa cursos gratuïts a la CGT. El 45 és elegit diputat pel Senegal a l'Assemblea Constituent. El 48 deixa el partit i funda el Bloc Democràtic Senegalès, BDS. El 51 és president del grup parlamentari d'independentistes colonials. Els anys 1955-1956 és secretari d'Estat al govern d'Edgar Faure. Se succeeixen els esdeveniments entre França i les colònies, i el Senegal arriba a la seva

¹ La notícia del pintor l'he trobada a l'*Avui* del diumenge 20 de setembre del 1981, suplement cultural *Art i Lletres*, any I, núm. 34, p. VI.

independència l'agost de 1960. Senghor n'és elegit el primer president. A partir d'aquest moment, la seva vida continua essent la política i la reflexió i la poesia. Creix, sobre tot, la seva reflexió sobre «la negritud». Entre el 1962 i el 1968 és nomenat Doctor Honoris Causa de les universitats següents: París, Estrasburg, Ibadan, Lovaina, Fordham, Howard, Laval, Bayreuth, El Caire, Alger, Bordeus, Frankfurt, Salamanca, Évora... fins a superar la trentena. Medalla d'or de l'Acadèmia Francesa (1963) i premi de la Pau dels Llibreters Alemanys (1968)... i candidat al Nobel des de fa temps. Ara ja, fa un parell d'anys, ha deixat la presidència del seu país i milita en el socialisme internacional.

Quatre coses sobre la seva poesia.

Cal, d'entrada, tenir present els cants del seu poble. És un poble que habita vora l'Atlàntic, té un passat animista, si bé no és ara aquesta la seva religió, i la poesia i la dansa són dues de les principals característiques de la seva cultura. Tant és així, que l'atleta campió en la lluita no pot ser-ne proclamat si paral·lelament no sap cantar i dansar. És un poble de pagesos, ramaders i pescadors. Una de les seves més grans poetesses fou Naroná N'Diaye (1890-1950) i és present en tota l'obra de Senghor.

En segon lloc, cal tenir present la seva educació cristianocatólica. Els cants litúrgics i els salms bíblics² —a través, també, de Paul Claudel i Saint-John Perse— li proporcionen un model formal i una visió universal que el portarà a construir un vocabulari simbòlic. Escriu: «Moi qui suis noir et catholique en même temps [...] je parle en croyant». Aquesta empremta cristiana s'explica per la seva inicial vocació al sacerdoci i, de fet, el batxillerat el feu com a seminarista.

Una tercera característica és la funció que ha fet del seu origen africà i de la seva educació europea. Se sent negre sense renunciar al món occidental, i se sent occidental per enriquir la cultura africana, des d'un marxisme adaptat i il·luminat per la manera de veure el món del pare Teilhard de Chardin.

Finalment, dues paraules d'estilística.

Empra formes d'antiga retòrica i la repetició d'una colla de paraules que ell anomena «morts ciment», com *uit*, *sang*, *lait*, etc., principalment en forma de vocatiu i en exclamació. Incorpora també paraules de llengües africanes.

I, sobretot, sotmet el seu vers a un ritme musical, africà!, fins a l'extrem que molts dels seus poemes porten indicació instrumental, per exemple, «Woi pour trois kôras et un balafong» (*Woi* és una oda; *kôra*, una mena d'arpa amb caixa de ressonància; *balafong* és un xilòfon amb tecles de fusta).

Aquest vers el defineix: «Le poème fait transparentes toutes choses rythmées».³

La presentació anà a la carpeta, la carpeta al calaix, el calaix tancat.

² Guibert (vegeu nota següent) diu que en la seva poesia, com a bon llatí que és Senghor, ha invertit el bíblic i litúrgic «nigra sum set formosa» per un «quia nigra formosa es».

³ El vers és del poema «Élégie des eaux», de *Nocturnes*. He tingut a mà, per a la presentació i la traducció, aquest material: Armand GUIBERT, *Léopold Sédar Senghor*, París: Seghers, 1979 (8a ed.); René L. F. DURAND, *Léopold Sédar Senghor*, Madrid: Ediciones Júcar, 1980 (en aquests dos llibres hi ha una petita antologia de poemes); Gerard MOOR; Ulli BEIER (ed.), *Modern Poetry from Africa*, Londres, 1975 (és una petita antologia només en anglès); Martin SEYMOUR-SMITH, *Who's who in Twentieth Century Literature*, Londres, 1976, p. 334-335.

*A Josep Maria Fulquet,
amb un record de quan érem estudiants*

Sí, vella història i record que no se m'ha esborrat.

Va ser durant els cursos dels anys 1979-1982 que en alguna assignatura oblidada, i entre l'una i l'altra, al pati de Lletres de l'Alma Mater barcelonina havíem intercanviat alguna impressió, menys aquella que fos de temàtica poètica... o potser també? El mes de maig de 1980 es publicava el seu segon llibre, *Platges de temps*. Quinze poemes més uns altres quatre que, en una nota al final del llibre, l'autor ens fa saber «que són textos independents de *Platges del temps*». El temps juganer s'ha fet amo de mi en comprovar que entre títol i nota final s'ha perdut una *l*; algun rebuf fent de les seves, provinent del primer poemari, *Perillosa riba*, s'ha emportat la *l*. Hi ha platges d'arena fina, d'arena gruixuda, de còdols... hi ha platges de... temps?, quins temps, els temps passats, els somiats? Hi ha platges del Mediterrani, de l'Atlàntic, del Pacífic... n'hi ha del temps... quin temps té platges? Qui presumirà de no ser a la vora d'una, si més no de la més certa del riu Leteu? Tot un poeta fins potser a la impensada amb el títol... Mai més no ens hem trobat. Resta la memòria d'un passat fins que un matí o captard, en una hora inesperada, ara farà vint anys, descobreixes que aquell company d'aula ha traduït Léopold Sédar Senghor. I editat a Andorra la Vella. El calaix de vells papers es remou i en els prestatges uns llibres perden la pols, i els primers intents de traducció feta i les edicions franceses i algun estudi del ja mort poeta afrofrancès.

Léopold Sédar Senghor, *Etiòpiques*, traduït del francès per Josep Maria Fulquet, presentació d'Imma Tor Faus, Andorra la Vella: Editorial Límits; Editorial Andorra, 2007.

Aquest llibre és d'aquells que cal catalogar entre els pocs que són de poques pàgines, 96, però de molta gruixària de contingut i forma. Gran llibre pel text d'un molt remarcable poeta —perquè alguns no gosen dir-li gran i ho guardaré per a mi— i per una traducció que s'harmonitza amb naturalitat i bellesa a l'original, més una presentació feta a mida per entendre poeta i obra: «l'aigua és font de vida a *Etiòpiques*. Senghor dedica una peça sencera al riu Congo, associat a la feminitat en unes imatges molt sensuals que recorden la poesia surrealista de Louis Aragon o Paul Éluard».⁴ L. Sédar Senghor entre Aragon i Éluard... i algú dirà que no és un gran poeta? El desmenteix Imma Tor. Un senyor llibre per una bella impressió i per la bellesa de la il·lustració de la coberta. I més: la prosa d'autodefensa traduïda després dels poemes. Senghor la signava a Estrasburg el 24 de setembre de 1954. Heus-ne ací unes primeres ratlles:

Si escric aquestes línies és perquè alguns crítics amics meus m'ho han suggerit. Per respondre a les seves preguntes i als retrets d'alguns altres que exigeixen als poetes

⁴ TOR FAUS, «Presentació», dins SENGHOR, *Etiòpiques*, p. 9.

negres, pel fet d'escriure en francès, de sentir «en francès» quan no els acusen d'imitar els grans poetes nacionals. L'un em retreu que imito Saint-John Perse, un autor que no havia llegit abans d'escriure els *Chants d'ombre* i *Hosties noires*.⁵

Ves per on! el poeta Saint-John Perse que sense saber que altres l'havien associat amb ell, com em passà a mi. Ara bé, prou veia i veig que l'embolcall de forma, versos que no poden escandir-se només amb síl·labes, són la coincidència superficial. No més. Dos poetes. Dos mons. Lliscant per ells vas a parar a sensacions, sentiments i pensaments diferents... que coincideixen, això sí! en una imatge de l'home i de la humanitat complementàries. De la bellesa de la terra i de la fondària humana encara en desconeixem els límits i els poetes no fan més que acostar-nos-hi, humils servidors de l'una i l'altra. René L. F. Durand (Perpinyà, 1910 – Lió, 2010) —que fou professor a la Universitat de Dakar—, en el seu llibre sobre el poeta, recorda que una volta li preguntaren a quina part de la seva obra renunciaria de ser-hi obligat. La resposta va ser aquesta: «Sacrificaría primero los escritos políticos, todos los escritos políticos porque tal vez no dicen lo esencial, luego mis ensayos en prosa y guardaría mis poemas».⁶

Què o per què aleshores aquest poeta, i avui hi he retornat? Hi ha preguntes que no tenen el pas barrat a una resposta; allò que les defineix, tanmateix, és que potser no s'haurien de fer. Així de simple. Així de senzill: t'atrau un poema, un poeta i sense indagacions hi retornes, com qui esborra el temps de l'entremig i sempre és el teu poeta, uns quants, els teus poetes. I els nous que venen, també, i potser tampoc no els deixaràs... Ves a saber si no va ser per semblança, des dels teus ulls, evidentment, allò que Octavio Paz diu d'*Anabase* de Saint-John Perse: «són les imatges...».⁷

À la moisson des orges l'homme sort. L'odeur puissante m'environne, et l'eau plus pur qu'en Jabal fait ce bruit d'un autre âge... Au plu long jour de l'année chauve, louant la terre sous l'herbage, je ne sais qui de fort a marché sur mes pas. / 'L'home surt a la sega dels ordis. L'olor puixant m'envolta, i l'aigua més pura que al Jabal fa aquest bruit d'una altra edat... En el dia més llarg de l'any calb, lloant la terra sota l'herbatge, no sé qui més fort ha seguit sobre els meus passos'.⁸

Deixem-ho.

«La terre... Traçant ses mots, je revois le peuple sérère, dont le poète est une si parfaite émanation», ha escrit el seu biògraf Armand Guibert.⁹ Podria ben ser només això: un poeta que sorgeix d'un poble com un bell arbre que en té l'esperit per saba i ens en dona els fruits que amb «el llenguatge reabsorbeix els fets, els transforma, i per dir-ho així, els redimeix», reprenent unes altres paraules d'Octavio Paz.¹⁰ Redimir que hem

⁵ SENGHOR, «Com els manatins van a abeurar-se a la font», ibídem, p. 77.

⁶ DURAND, *Léopold Sédar Senghor*, p. 35.

⁷ Octavio PAZ, «Pròleg», dins SAINT-JOHN PERSE, *Anàbasi*, traducció d'Alfred Sargatal, Sant Boi de Llobregat: Llibres del Mall, 1984, p. 10.

⁸ SAINT-JOHN PERSE, *Anàbasi*, p. 36.

⁹ GUIBERT, *Léopold Sédar Senghor*, p. 52.

¹⁰ PAZ, «Pròleg», p. 10.

d'entendre com extreure un retall de vida del corrent fugisser del temps i mantenir-lo per al futur amb les imatges i el ritme d'uns ulls penetrants i d'una llengua esponerosa.

AQUESTA VERSIÓ

Va arribar l'any 2018 i enriqué una colla de prestatges de cases i biblioteques amb un nou llibre, un més, un tot diferent que ens portava noves versions catalanes de L. S. Senghor i reflexions diverses. S'escampà (tant com voldríem?) des de Sabadell. Un bell llibre. Ara, però, deixeu-me perquè faré un parèntesi per parlar-ne abans de continuar amb el poeta.

(Parèntesi per a un volum

No és fàcil dir segons què d'aquest llibre, no ho és perquè una cosa és dir-la i una altra és la que els lectors entenen. Veureu. Mereix totes les felicitacions, primera perquè és fruit d'un esforç constant —ve de lluny— d'un grup de poetes i, segona, per ser, a la vegada, d'un centre sota empara oficial: L'Estruch – Fàbrica de creació de les arts en viu. On hi ha idea, voluntat i una mirada oberta i de llarg abast... que se'n fa de feina bona! Però hi he trobat una, diguem taca, petita, just per recordar una realitat que de tan arrelada ja ens és inconscient, però hi treu el nas. Veureu. La primera part de *Senghor* (Quaderns de Versàlia, VIII, Sabadell, 2018) conté set comentaris o breus estudis de professors de les Universitats de Cadis, de Limoges, d'Alcalá de Henares, de París-Est (UPEC), de Bayreuth, de la de Félix Houphouët-Boigny de Cocody a la ciutat d'Abidjan (Costa d'Ivori) i d'una estudiosa que ha professat a Boston i a Harvard. Un encert i sorpresa tenir aquest mosaic davant dels ulls. Per les traduccions dedueixes que cadascú d'ells ha escrit el text en la llengua corresponent a la seva Universitat. Bé. Si a la segona part del volum tenim un poeta traduït al català i el conjunt del llibre es presenta com a obra catalana, ens mena a considerar una qüestió lingüística. Darrere les pàgines dels estudis hi ha tres llengües romàniques i dues que no. Bé. Possibilitats: traduir-les totes —per fer costat a la traduïda del poeta— o bé, en els textos de la primera part, traduir només les llengües no romàniques per ser, de fet, les que no provenen de la rel llatina. Bé. S'ha traduït de l'alemany i de l'anglès, també del francès. Per què no s'ha fet semblantment del castellà? La pregunta és retòrica i la resposta honestament: perquè se'ns escapa la marca que portem endins de poble colonitzat, se'ns veu (volem que es vegi?) el segell del nostre colonitzador.

Ah!, sí. El text del congolès Landry-Wilfrid Miampika que cartografia el pensament del poeta i ens fa saber que «las reflexiones de Senghor intentan deconstruir los estereotipos sobre el sujeto colonial articulados entorno a su diferenciación racial, sexual, cultural e histórica [...] La temática central de esta poligráfica producción es la *emancipación del ser humano* [...] a nivel político dicha emancipación pasa por la independencia o soberanía de los países africanos», i avança la reflexió i ja a les acaballes afirma que «la poesía de la *négritude* es no sólo un proyecto estético sino también una plataforma de reivindicación socio-política [...]», etc., etc., fins a comprendre, com a lector, el sentit del títol: «L. S. Senghor: humanismo e hibridismo».

Bonic, però la llengua no hi és, la llengua o les llengües dels avis i besavis de Senghor, les dels seus companys d'infantesa d'altres branques o grups lingüístics, la d'altres joves de tantes varietats de l'Àfrica negra! Només la francesa i no cal ni esmentar-la. Només un cop i entre parèntesis, en dibuixar la globalitat del món d'avui apareix «(la traducció de poetas de lengua inglesa)»¹¹... a quina altra llengua? Sí, ho sé, el món d'avui no és el de la vida i obra de Senghor, però... on hi haurà alliberament humà sense alliberar les llengües humanes?

parèntesi tancat)

Aquest llibre conté una tercera part lloable a tot dir: «Poemes a partir de Léopold Sédar Senghor», amb la participació de 21 poetes i poetesses, llengua catalana, castellana, gallega (amb traducció al castellà) més una no ben bé poesia... diguem prosa poètica... o potser ni una cosa ni l'altra perquè és una petita història en una plaça de Bolonya contada en català i en italià, un poeta blanc i un venedor negre d'un llibre: *Poesie dell'Africa*. Les dues últimes línies: «El pes de la història europea, la vida al carrer, Senghor en italià. Negritud. La grandesa? La misèria?».¹²

Un llibre bell, doncs, que ens ofereix un conjunt de poemes en versió catalana (compte, també dos en versió castellana per un poeta gallec, Xoan Abeleira —o potser és un poeta de dues llengües i ha triat la que ha triat?—), vint-i-sis que abracen tots els llibres de Senghor menys *Éthiopiennes*. És obvi que allò que fas tot seguit en tenir a mà el llibre és mirar quins han estat traduïts i coincideixen amb els teus. Doncs, de tants, només dos. Però suficients per a la consideració següent.

El professor J. M. Fulquet ha traduït dotze poemes que, sumats al llibre *Etiòpiques*, és qui més versos de Senghor canten avui en català. Cantar és el secret i no solament perquè una colla de poemes porten per subtítol una referència musical, sinó perquè la poesia és essencialment música, una sonoritat ritmada en els milers de llengües vives, i mortes!, que ens diu qui som nosaltres, animals d'un dels filons de vida terrestre i un anhel que cerca més enllà. La qüestió pràctica, tanmateix, a banda allò que es pugui dir encertadament o no de la poesia, del fet poètic, és el de passar d'una sonoritat a una altra i, amb el so, el sentit. La musicalitat ve a ser, per exemple, el quartet de corda núm. 12 en fa major, «Quartet americà», d'Antonin Dvořák, interpretat amb quatre saxòfons. Potser no cal escoltar-lo, només de comparar mentalment la sonoritat instrumental de la corda amb la del vent n'hi ha gairebé prou. El poema salta d'una sonoritat a una altra i ara cal que la significació no es perdi en fer el salt. J. M. Fulquet ha estudiat què és i què comporta una traducció,¹³ i poc o res més s'hi ha d'afegir en aquestes pàgines, fet i fet,

¹¹ *Senghor*, Sabadell, 2018 (Quaderns de Versàlia, VIII); els fragments copiats es troben a les p. 40, 41, 43 i 47. https://www.papersdeversalia.com/publicacions/quaderns/08-qdv-Senghor_cat.html

¹² Josep Maria RIPOLL, «Negritudine», p. 209; sí: L. S. SENGHOR, *Poesie dell'Africa*, traduttore Giuseppe Cecconi, Pondera: Bandecchi & Vivandi, 2009.

¹³ Vegeu, per exemple, «Traducció literal vs. Traducció lliure», *Trípodos*, 11 (2001), p. 93-105; «Sobre la figura del traductor i la importància de la seva labor en la tradició de la llengua d'arribada», *Ars Brevis* (2006), p. 46-51; «Sobre la teoria i la pràctica de la traducció. Les aportacions d'Itamar Even-Zohar i Gideon Toury al voltant de la teoria del polisistema (1960-1980)», *Ars Brevis* (2007), p. 72-81;

res de nou. Simplement quatre mots sobre la meva gosadia puix que, la veritat, si no has après professionalment, això és, de suada en suada i d'estripar fulls a rebregar-ne més, i si no has anat de provatura en provatura i etc., etc., gosar traduir és això: una gosadia. Tanmateix...

Ja s'ha dit que la coincidència de dos poemes permet una comparació de traducció. L'evidència en les diferències manifesta dues coses, si més no. A primera vista, que «és molt difícil, si no impossible, trobar una paraula o expressió de la llengua d'arribada que correspongui del tot amb una paraula o expressió de la llengua de partida, tant pel que fa a la preservació del sentit com al valor comunicatiu d'aquesta paraula o d'aquesta expressió».¹⁴ Tanmateix, entre llengües prou properes, com la francesa i la nostra, sembla que no ho ha de ser tant, malgrat algunes paraules diferents de les quals diria que solament arrossegueu matisos semàntics i, a la vegada, no s'allunyen de l'original, o d'un dels possibles de la paraula original. Tanmateix m'he trobat, per exemple, amb aquests dos versos de «Femme noire».

Femme nue, femme obscure
Huile que ne ride nul souffle, huile calme aux flancs de l'athlète
aux flancs des princes de Mali

Una doble presentació, diguem del tema o, millor, del subjecte central del poema, de manera doble, «nue» i «obscur».

Feta, diguem la presentació, el poeta ens en lliura un símil, és a dir, una figura retòrica que consisteix en comparar dos elements presents a fi que l'un embelleixi l'altre, normalment un fet o objecte real amb un d'imaginari establint-ne semblances. Aquí, tenim la nuesa d'una dona negra idealitzada, imatge de la més alta bellesa que fascina el poeta —«me foudroie en plein cœur»— i el fa cantar —«je chante ta beauté qui passe». El segon vers és un dels símls del poema (com «Terre promise», «Fruit mûr», «savane», «tamtam», «gazelle», etc.). Sabem que el segon adjectiu, aquí, ha desplaçat «noire» del vers inicial de poema i ara l'obscuritat del negre es converteix en lluentor, en llustre amb la presència de l'oli. La part primera del segon vers és una oració simple: el subjecte «souffle» no pot «ride», el verb, l'objecte «huile», però ens ho diu amb l'ordre invertit; el complement verbal, la conjunció preceptiva, el verb i el subjecte. La segona torna a ser una oració en què el subjecte ara és l'oli i un adjectiu que el qualifica. Així, doncs, l'oli, que resta immòbil, és un oli «calme». La resta del vers, doble, és aquest oli relacionat amb dos personatges, l'atleta i els prínceps de Mali.

És l'hora de la traducció dels mots i de les expressions... En tinc al davant dues a l'italià, dues al castellà i una al portuguès i al català.¹⁵ Per al vers primer no hi ha cap

«Apunts sobre la teoria de la recepció literària. El cas de Shakespeare i Catalunya a partir de l'últim terç del segle XIX», *Ars Brevis* (2008), p. 104-113.

¹⁴ FULQUET, «Traducció literal...», p. 102.

¹⁵ Evidentment que se'n poden trobar més i tota selecció és arbitrària... 1a) autora: Daniela, publicat a *Il canto delle Muse*, <https://ilmondodibabajaga.wordpress.com/2024/11/22/poesie-di-leopold-sedar-senghor-1906-2001/>, el 22 de novembre de 2024; 1b) traducció de Marco Datini a *Potlatch*, <https://potlatch.it/poesia/la-poesia-della-settimana/leopold-sedar-senghor-donna-nera-femme-noire/> 2)

diversitat entre l'original i les altres quatre llengües: «nuda», «oscura» / «nua», «obscura» / «desnuda», «oscura» / «nua», «obscura» (de llevant a ponent).

L'altre vers, per parts:

Olio che nessun soffio increspa / Olio che alcun respiro riesce a increspare

Oli que no arruga cap alè

Aceite que no arruga ningún soplo / Balsa de aceite

Azeite que não crispa nenhum sopra

Aquí, les paraules clau són el subjecte, és a dir, un fenomen atmosfèric o fisiològic i el verb. El nom es refereix a un «souffle»: un moviment de l'aire o el d'una respiració? O als dos simultàniament i, potser, endemés, un de sentit figurat? El traductor no pot demanar-ho a l'autor i ho dedueix; «soffio», de la versió italiana 1, pot significar les tres coses; «respiro», de la 2, no té la significació meteorològica, sí la del respirar humà i altres de figuratives. La 1ª castellana, «soplo», abraça també els tres sentits; la 2^a no necessita comentari. Les paraules catalana i portuguesa igualment poden significar triplement. Pel que fa al verb, l'*increspare* italià és una acció que provoca ondulacions, arrugues i, figuradament, desplaure o tornar-se irritable. En català i castellà, més el portuguès «crispa», el verb coincideix, però no pot pas aplicar-se a un líquid. En francès, *rider* tant pot significar 'arrugar alguna cosa' (la roba, la pell, etc.), com 'fer ondular, onejar un líquid'. Sembla, per la relació que ha d'establir-se entre l'oli i l'acció, que el verb ha de coincidir amb una significació lligada a la mobilitat dels líquids. Aquestes ratlles, amb el benentès que les explicacions tretes de diccionaris no passen de ser indicatives, perquè la llibertat poètica genera quan vol nous sentits figurats en mots que no els tenien, no pontifiquen res. Aquesta possibilitat frena, lògicament, una traducció en aparença simple. L'entrebanc rau en el verb francès amb un significat que tant pots aplicar a una pell que el temps arruga o a un líquid que un buf de vent ondula. En el poema diries que hi ha la significació lligada a l'oli que és líquid, però si a la vegada hi ha l'altra, l'element real del símil, l'oli, s'identifica amb l'imaginari, que és la pell de la figura idealitzada. Què llegeix el traductor? Com ho tradueix si no té un verb amb la doble significació? En català: «ondula» o «arruga»? I si a més a més cal tenir present qui fa l'acció del verb, trobes dues paraules en les versions italianes, la segona de les quals, «respiro», no diries pas que s'aplica a un moviment de l'aire, i penses que és millor «soffio» i el «soplo» castellà i el «sopro» portuguès.

La segona part del vers ens ofereix aquestes variants:

olio placido ai fianchi / olio calmo sui fianchi

oli calmat amb els flancs [...]

BUSQUET, *Senghor*, p. 100-101; 3a) traducció de César Navarrete a *Círculo de poesía*, <https://circulodepoesia.com/2012/06/leopold-sedar-senghor-segun-cesar-navarrete/> 3b) Martha Asunción Alonso, dins Léopold SÉDAR SENGHOR, *Antología de la nueva poesía negra y malgache en lengua francesa*, precedida de «Orfeo negro» por Jean-Paul Sartre, traducción y notas de [...], Barcelona: Ultramarinos, 2021, p. 249-250; 4) de Leo Gonçalves a *Salamalandro*, 5 de maig de 2006, <https://salamalandro.redezero.org/mulher-negra/>.

aceite tranquilo en los costados [...] / aceite en paz con contorno de [...]
azeite plácido nos flancos do [...]

És evident que l'adjectiu «calme» ha trobat la semblança en les quatre llengües, i fins hi tot dues amb similitud fonètica, tria que podria fer-se en castellà i en portuguès amb *calmoso*. Segueix l'adjectiu «aux flancs» de l'atleta o dels prínceps de Mali. Les traduccions varien en la contracció «aux»: «ai» – «sui» / «amb» / «en» – «con» / «nos». Menys la versió catalana i una de castellana, totes coincideixen en un significat de lloc: un oli és situat o es troba en un espai del cos humà. Breument: aquest oli quiet, calmat, emet una llüidera, un llustre com la nuesa negra, semblantment com pot veure's en l'atleta preparat per als jocs i en els prínceps de Mali ornats per a les danses de la festa.

La meva versió em demanava:

Dona nua, dona obscura
Oli que cap alè no ondula, oli plàcid als flancs de l'atleta,
als flancs dels prínceps de Mali

Per què «plàcid» i no «calmós» o «calmat»? Per què alterar l'ordre de les paraules?

Una segona cosa evidenciada per les diferències de traducció mena a la qüestió audible o fonètica dels mots i al ritme, a la successió d'accents en l'estructura del vers gràcies als mots seleccionats. En aquest punt, penso que es poden trobar les diferències més marcades. He cercat la semblança fònica més propera, l'he temptada també en la combinació accentual. El ritme l'he marcat, penso que encertadament, proper a l'original en els accents tòpics i àtons combinats, i que marquen el ritme del vers. Així, em sembla difícil declamar un primer fragment que acaba en paraula aguda. «Alè» i el segon que comença amb plana, «oli», dos accents tòpics barren el pas a un ritme accentual ben enllaçat, per això n'he variat l'ordre. I el resultat final ve a ser la suma de tres versos, un de vuit, un de nou i un de set síl·labes.

I amb errors i encerts he fet més meus els poemes... Seran cantables, compresos per algú altre? Al cap del carrer, «la traducció de textos literaris s'haurà de bastir, no en la sovint desesperada recerca de solucions idèntiques, sinó en les possibilitats d'evocació i de comunicació del llenguatge».¹⁶ Si més no per al traductor, la seva manera d'entendre un text que és música de paraules i teixit d'idees i sentiments i sensacions que l'han captivat... Retorno a J. M. Fulquet: «El poeta [...] busca la multiplicitat, l'heterogeneïtat; s'adhereix a les coses i les encaixa pel laberint del temps, i en fa paraula en un intent sempre fracassat de pervivència. El poeta treu del no-res tot el que en ell batega i hi dona un nom, un rostre», en la presentació del poemari *Natura d'infinít*.¹⁷ Tal vegada pot afirmar-se semblantment de les bones traduccions, des d'una tarima, a la més alta, l'original, a la de baix, la versió ben laborada. Tal vegada aquesta que presento es troba molt més avall, però malda, amb bona intenció, encaixar, amb una altra paraula, versos

¹⁶ FULQUET, «Traducció literal...», p. 103.

¹⁷ Josep Maria FULQUET, *Natura d'infinít*, Barcelona: Edicions 62, 2016, p. 10.

de L. S. Senghor en un intent, de ben segur, fracassat si no el sosté la bona voluntat d'algun lector.

Poemes de Léopold Sédar Senghor¹⁸

Traducció de Joan Requesens i Piquer

I, DE POÈMES INÉDITES

Perceur de tam-tam¹⁹

*Homme sinistre,
Bec d'acier,
Perceur de joie,
J'ai des armes sûres.*

*Mes paroles de silex, dures et tranchantes
Te frapperont ;
Ma danse et mon rire, dynamite délirante,
Eclateront
Comme des bombes.*

*Je t'abattraï,
Corbeau noir,
Perceur de tam-tam
Tueur de vie.*

Maçot de tam-tam

*Home sinistre,
Bec d'acer,
Maçot de joia,
Tinc armes segures.*

Paraules meves de sílex, dures i tallantes

¹⁸ El text francès és copiat de: Léopold SÉDAR SENGHOR, *Poèmes*, París: Éditions du Seuil, 1973. Els poemes corresponen a les pàgines: 14-15, «Femme noir»; 15-16: «Masque nègre»; 21-22: «Prière aux masques»; 22: «Le totem»; 26-27 i 34-35: «Que m'accompagnent koras et balafong»; 204-206: «Élégie des eaux»; 240: «J'ai fait retraite»; 246-247: «Les matins blonds de Popenguine». En cas d'una altra edició s'indica oportunament.

¹⁹ GUIBERT, *Léopold Sédar Senghor*, sense paginació, és el segon de la secció «Choix de textes».

Et colpiran;
Dansa i riure meus, dinamita delirant,
Esclataran
Com les bombes.

T'estassaré
Corb negre
Maçot de tam-tam
Daller de vida.

II, DE *CHANTS D'OMBRE* (1945)

Femme noire

Femme nue, femme noire
Vêtue de ta couleur qui est vie, de ta forme qui est beauté !
J'ai grandi à ton ombre ; la douceur de tes mains bandait mes yeux.
Et voilà qu'au cœur de l'Été et de Midi, je te découvre,
Terre promise, du haut d'un haut col calciné
Et ta beauté me foudroie en plein cœur, comme l'éclaire d'un aigle.

Femme nue, femme obscure
Fruit mûr à la chair ferme, sombres extases du vin noir,
bouche qui fais lyrique ma bouche
Savane aux horizons purs, savane qui frémis aux caresses
ferventes du Vent d'Est
Tamtam sculpté, tamtam tendu qui gronde sous les doigts du vainqueur
Ta voix grave de contralto est le chant spirituel de l'Aimée.

Femme nue, femme obscure
Huile que ne ride nul souffle, huile calme aux flancs de l'athlète
aux flancs des princes de Mali
Gazelle aux attaches célestes, les perles son étoiles sur la nit de ta peau
Délices des jeux de l'esprit, les reflexes de l'or rouge
sur ta peau qui se moire
A l'ombre de ta chevelure, s'éclaire mon angoisse
aux soleils prochains de tes yeux.

Femme nue, femme noire
Je chante ta beauté qui passe, forme que je fixe dans l'Éternel
Avant que le Destin jaloux ne te réduise en cendres
pour nourrir les racines de la vie.

Dona negra

Dona nua, dona negra
Vestida del teu color que és vida, de ta forma que és bellesa!
He crescut a la teva ombra; la dolçor de les teves mans
 embenava els meus ulls.
I heus ací que al cor de l'Estiu i del Migdia et descobreixo,
 Terra promesa, des de dalt d'un alt coll calcinat
I la teva bellesa em fibla al mig del cor, com el llambrec d'una àliga.

Dona nua, dona obscura
Fruit madur amb la carn tesa, llòbrecs èxtasis de vi negre,
 boca que fas lírica ma boca
Sabana dels horitzons purs, sabana que fremeixes a les carícies
 fervents del Vent de l'Est
Tam-tam tallat, tam-tam tensat que grunyes sota els dits del vencedor
La teva veu greu de contralt és el cant espiritual de l'Estimada.

Dona nua, dona obscura
Oli que cap alè no ondula, oli plàcid als flancs de l'atleta,
 als flancs dels prínceps de Mali
Gasela dels fermalls celestes, les perles són estels
 damunt la nit de la pell teva
Gaudi dels jocs de l'esperit, els reflexos de l'or roig
 damunt la teva pell que es moareja
A l'obagor dels teus cabells, s'il·lumina la meva angoixa
 als sols propers dels teus ulls

Dona nua, dona negra
Canto la teva bellesa que passa, forma que fixo en l'Etern,
Abans que el Destí gelós no et redueixi a cendres
 per nodrir les arrels de la vida.

Masque nègre

A Pablo Picasso

*Elle dort et repose sur la candeur du sable
Koumba Tam dort. Une palme verte voile la fièvre des cheveux, cuivre
 le front courbe
Les paupières closes, coupe double et sources scellées.
Ce fin croissant, cette lèvre plus noir et lourde à peine
 —où le sourire de la femme complice?
Les patènes des joues, le dessin du menton chantent l'accord muet.*

*Visage de masque fermé à l'éphémère, sans yeux sans matière
 Tête de bronze parfaite et sa patine de temps
 Que ne souillent fards ne rougeur ni rides, ni traces de larmes ni de baisers
 O visage tel que Dieu t'a créé avant la mémoire même des âges
 Visage de l'aube du monde, ne t'ouvre pas comme un col tendre
 pour émouvoir ma chair.
 Je t'adore, ô Beauté, de mon œil monocorde !*

Màscara negra

A Pablo Picasso

Ella dorm i reposa sobre el candor de la sorra
 Koumbo Tam dorm. Una palma verda vela la febre dels cabells,
 coureja²⁰ el front corbat
 Les parpelles closes, copa doble i fonts segellades
 Aquest fi creixent, aquest llavi mes negre i fort a penes —on el somriure
 de la dona còmplice?
 Les patenes de les galtes, el dibuix del mentó canten l'acord mut
 Mirada de màscara a l'efímer, sense ulls sense matèria
 Cap de bronze perfet i la seva patina de temps
 Que no empastifen afaits ni rojor ni arrugues ni traces de llàgrimes
 ni de besades
 Oh quin rostre que Déu t'ha creat abans de la memòria mateixa dels anys
 Rostre de l'alba del món no et bado pas com un coll tendre per
 emocionar la meva carn
 T'adorno, oh Bellesa, del meu ull monocorde!

Prière aux masques

*Masques ! O Masques !
 Masque noir masque rouge, vous masques blanc-et-noir
 Masques aux quatre point d'où souffle l'Esprit
 Je vous salue dans les silence !
 Et pas toi le denier, Ancêtre à têt de lion
 Vous gardez ce lieu forclos à tout rire de femme, à tout sourire qui se fane
 Vous distillez cet air d'éternité où je respire l'air de mes Pères.
 Masques aux visages sans masque, dépouillés de toute fossette
 comme de toute ride*

²⁰ Sembla, aquí, que el verb *cuivrer* —hi és en paral·lel, diria, amb el precedent *voiler*— que significa 'donar la couleure, l'éclat du cuivre'. «Son visage s'était peu à peu cuivré sous l'effet du soleil», pidola la creació del verb *courejar*.

*Qui avez composé ce portrait, ce visage mien penché
 sur l'autel de papier blanc
 A votre image, écoutez-moi !
 Voici que meurt l'Afrique des empires – c'est l'agonie
 d'une princesse pitoyable
 Et aussi l'Europe à qui nous sommes liés par le nombril.
 Fixez vous yeux immuables sur vos enfants que l'on commande
 Qui donnent leur vie comme le pauvre son dernier vêtement.
 Que nous répondions présents à la renaissance du Monde
 Ainsi le levain qui est nécessaire à la farine blanche.
 Car qui apprendrait le rythme au monde défunt des machines
 et des canons ?
 Qui pousserait le cri de joie pour réveiller morts et orphelins à l'aurore ?
 Dites, qui rendrait le mémoire de vie à l'homme aux espoirs éventrés ?
 Ils nous disent les hommes du coton du café de l'huile
 Ils nous disent les hommes de la mort.
 Nous sommes les hommes de la danse, dont les pieds reprennent
 vigueur en frappant le sol dur.*

Pregària de les màscares

Màscares! Oh Màscares
 Màscara negra màscara roja, vosaltres màscares de blanc-i-negre
 Màscares dels quatre punts d'on bufa l'Esperit
 Us saludo en el silenci!
 I no pas tu el darrer, l'Avantpassat amb cap de lleó
 Custodieu aquest lloc exclòs a tot riure de dona a tot somris que es mustiga
 Destileu aquest aire d'eternitat on respiro l'aire dels meus Pares.
 Màscares de rostres sense màscara, despullades de tot clotet, de tota arruga
 Que heu fet aquest retrat, aquest rostre meu inclinat damunt l'altar
 de paper blanc
 A vostra imatge, escolteu-me!
 Vet aquí com es mor l'Àfrica dels imperis — és l'agonia
 d'una princesa llastimosa
 I també l'Europa amb qui som lligats pel melic.
 Fixeu els vostres ulls immutables sobre els vostres fills que algú commina
 Que donin la seva vida com el pobre el seu darrer vestit.
 Que contestem som aquí al renaixement del Món.
 Talment el llevat que és necessari a la farina blanca.
 Car qui ensenyaria el ritme al món difunt de les màquines i dels canons?
 Qui llançaria el crit de joia per despertar morts i orfes a l'aurore?
 Digueu, qui retornaria la memòria de vida a l'home
 de les esperances esventrades?

Ens diuen els homes del cotó del cafè de l'oli
Ens diuen els homes de la mort.
Som els homes de la dansa, els dels peus que recobren vigoria batent el sòl dur.

Le totem

*Il me faut le cacher au plus intime de mes veines
L'Ancêtre à la peau d'orage sillonnée d'éclairs et de foudre
Mon animal gardien, il me faut le cacher
Que je ne rompe le barrage des scandales.
Il est mon sang fidèle qui requiert fidélité
Protégeant mon orgueil nu contre
Moi-même et la superbe des races hereuses...*

El tòtem

Bé em cal amagar-lo al més íntim de mes venes
L'Ancestre amb la pell de tempesta solcada de llampecs i de passió
Animal meu guardià, bé em cal amagar-lo
Que jo no trenqui pas la resclosa dels escàndols.
Ell és ma sang fidel que vol fidelitat
Protegint el meu orgull nu en contra
De mi mateix i la supèrbia de les races cofades...

Que m'accompagnent koras et balafong (woï pour trois kôras et un balafong)

*Au détour du chemin la rivière, bleue par les prés frais de Septembre
Un paradis que garde des fièvres une enfant aux yeux clairs comme deux épées
Paradis mon enfance africaine, que gardait l'innocence de l'Europe.
Quels mois alors ? Quelle année ? Je me rappelle sa douceur fuyante au
crêpuscule
Que mouraient au loin les hommes comme aujourd'hui, que fraîche était,
comme un limon, l'ombre des tamariniers.
Reposoirs opposés au bord de la plaine dure salée, de la grande voie
étincelante des Esprits
Enclos méridien du côté des tombes !
Et toi Fontaine de Kam-Dyamé, quand à midi je buvais ton eau mystique
au creux de mes mains
Entouré de mes compagnons lisses et nus et parés des fleurs de la brousse !
La flûte du pâtre modulant la lenteur des troupeaux*

*Et quand sur son ombre elle se taisait, résonnait le tam-tam des tanns obsédés
Qui rythmait la théorie en fête des Morts.
Des tirailleurs jetaient leurs chéchias dans le cercle avec des cris aphones,
et dansaient en flammes hautes mes sœurs
Téning-Ndyaré i Tyagoum-Ndyaré, plus claires maintenant
que le cuivre d'outre-mer.*

II

*Fontaines plus tard, à l'ombre étroit des Muses latines que l'on proclamait
mes anges protecteurs
Puits de pierre, Ngas-o-bil ! vous n'apaisâtes pas mes soifs.
Mais après les pistaches grillées et salées, après l'ivresse des Vêpres et de midi
Je me réfugiais vers toi, Fontaine-des-Éléphants à la bonne eau balbutiante
Vers vous, mes Anciens, aux yeux graves qui approfondissent toutes choses.
Et me guidait par épines et signes Verdun oui Verdun,
le chien qui gardait l'innocence de l'Europe.
De tes rires de tes jeux de tes chansons, de tes fables qu'effeuille ma mémoire
Je ne garde que le curé noir dansant
Et sautant comme le Psalmiste devant l'Arche de Dieu,
Comme l'Ancêtre à la tête bien jointe
Au rythme de nos mains : «Ndyaga-bâss ! Ndyaga-rit !»
[...]*

IX

*[...]
Nuit d'Afrique ma nuit noire, mystique et claire noire et brillant
Tu reposes accordée à la terre, tu es la Terre et le collines harmonieuses.
O Beauté classique qui n'es point angle, mais ligne élastique
élégante élancée !
O visage classique ! depuis le front bombé sous la forêt de senteurs
et les yeux larges obliques jusqu'à la baie gracieuse du menton et
L'élan fougueux des collines jamelles ! O courbes de doucer visage mélodique !
O ma Lionne ma Beauté noire, ma Nuit noire ma Noire ma Nue !
Ah ! que de fois as-tu fait battre mon cœur comme le léopard
indompté dans sa cage étroite.
Nuit qui me délivres des raisons des salons des sophismes, de pirouettes
des prétextes, des haines calculées des carnages humanisés
Nuit qui fonde toutes mes contradictions, toutes contradictions dans
l'unité première de ta négritude
Reois l'enfant toujours enfant, que douze ans d'errances n'ont pas vieilli.*

*Je n'amène d'Europe que cette enfant amie, la clarté de ses yeux
parmi les brumes bretonnes.*

Château-Gontier, octobre-décembre 1939

Que m'acompanyin koras i balafong

Al recolze del camí la riera, blau pels prats frescos de Setembre
Un paradís que protegeix de les febres una nena amb els ulls clars
com dues espases
Paradís infantesa meua africana, que guardava la innocència de l'Europa
Quins mesos llavors? Quin any? Recordo la seva dolçor fugitiva al crepuscle
Que morient lluny els homes com avui, que fresca era, com un llot,
l'ombra dels temarindes.
Aixoplucs oposats a la vora de la plana dura salada, de la gran via
centellejant dels Eperits!
Closa meridiana del costat de les tombes!
I tu Font de Kam-Dyamé, quan al migdia bevia la teua aigua mística
al clot de les meves mans
Envoltat dels meus companys seus i nus i guarnits amb flors de la brolla!
La flauta del pastor modulava la lentitud dels ramats
I quan sobre la seva ombra callava, ressonava el tam-tam dels tanns²¹ obsedits
Que rimaven la processó en la festa del Morts.
Uns tiradors llançaven les seves xèries al cercle amb uns crits afònics,
i ballaven en flames altes les meves germanes
Téning-Ndyaré i Tyagoum-Ndyaré, mantenint-se més clares que el cor
d'ultramar.

II

Fonts de més enllà, a l'ombra llarga de les Muses llatines
que hom proclamava els seus àngels protectors
Pou de pedra *Ngas-o-bil!* no apagueu pas les meves sets.
Però després dels festucs torrats i salats, després de l'ebrietat
dels Vespres i de migdia
M'he refugiat en tu, Font-dels-Eléphants amb bona aigua borbollant
En vosaltres, Ancians meus, en els ulls greus que aprofundeixen totes les coses.
I em guiava per espines i signes Verdun sí Verdun
el ca que guardava la innocència d'Europa.
Dels teus riures dels teus jocs de les teves cançons, de les teves faules
que desfulla la meua memòria

²¹ *Tanns* són franges de costa que la marea alta envaeix.

En guardo només el mossèn negre dansant
I saltant com el Salmista davant l'Arca de Déu,
 com l'Avantpassat amb la testa ben unida
Al ritme de les nostres mans: «Ndyaga-bâss! Ndyaga-rit!»
[...]

IX

[...]
Nit d'Àfrica nit meva negra, mística i clara negra i brillant
Tu reposes conciliada amb la terra, tu ets la Terra i els tossals harmoniosos
O Bellesa clàssica que no ets punt angle, sinó línia elàstica,
 elegant, esvelta!
O rostre clàssic des del front bombat sota el bosc de sentors
 i els ulls amples oblics fins a la badia graciosa del mentó i
L'empenta fogosa dels tossals bessons! O corbes de dolçor rostre melòdic!
O Lleona meva Bellesa meva negra, Nit meva negra Negra meva Nua meva!
Ah! quantes vegades has fet batre el meu cor com el lleopard indòmit
 a la seva gàbia estreta
Nit que m'alliberes de les raons dels salons dels sofismes,
 de les piruetes dels pretextos dels odis calculats
 dels carnatges humanitzats
Nit que fons totes les meves contradiccions
 totes les contradiccions en la unitat primera de la teva negritud
Rep l'infant sempre infant, que dotze anys de vagareig no l'han pas envellit.
Només porto d'Europa aquesta nena amiga,
 la claredat dels seus ulls entre les bromes bretones.

III, DE NOCTURNES (1961)

Élégie des eaux

*Eté toi toi encore Eté, Eté du Royaume d'Enfance
Eden des matins trempés d'aube et splendeur des midis,
 comme le vol de l'aigle étales.
Eté de silence aujourd'hui, si lourd de courroux sous le regard du Dieu jaloux
Te voilà su notre destin, durement inscrit au cadran du siècle.
Les villes orgueilleuses gisent et geignent sous un ciel sans espoir
Transpercées de poisons d'éclairs, les fleuves n'ont plus source ni ressource.
Pas un verre de vin las ! pas un verre d'eau aux terrasses de transparence.
Où seule le euau étanche quelle soif d'innocence !*

*Feu ! Feu ! murs ardents de Chicago, Feu ! Feu ! murs adents de Gomorrhe
Feu sur Moscou. Dieu est égal pour les peuples sans dieu,
qui ne mâchent pas la Parole
– O neige manne aux Esquimaux, vous tornades mains fraîches au front
des forêts vierges.
L'Occident l'Orient les peuples extrêmes sont couchés sur le sable,
proues de pierres terrassées par l'Athlète.
C'est pharaon d'Égypte par le barbe et le bâton de Moïse.
Seigneur, pitié pour les dix justes, mais pitié pour la Chine pour
qui enfant j'ai tant prié.
Pitié pour toi qui fais fleurir le Verbe, qui ornes de guirlandes
L'avènement de Mai comme une gorge noble.*

*Je vous invoque, Eaux du Troisième Jour
Eaux murmures des sources, eaux si pures des altitudes, nieges !
eaux des torrents et des cascades
Eaux justes, mias vous Eaux de miséricorde, je vous invoque
d'un cri rythmé et sans dédit
Eaux des grands fleuves et de la mer plus vaste et de la mer plus faste.
Et toi Solei toi Lune, qui gouvernez les eaux du mouvement contraire
en qui se confond l'Unité
Je vous lamente Eaux lustrales pour l'expiation.
Que la nuit se résolve en son contraire, que la mort renaisse Vie,
Comme un diamant d'aurore
Comme le Circoncis quand, dévoilée la nuit, se lève le Mâle, Solei !
Vous aussi Eaux impures, pour que pures soyez sous ma nomination
–Le poème fait transparentes toutes choses rythmées.
Eaux des miasmes et des cloaques, vous Eaux des capitales,
qui charriez tant de douleurs tant de joies tant d'espoirs
oh ! tant de rêves avortés
Eaux coulez coulez allez allez à la mer.
Lave le sel toute eau répandue toute eau repentie.*

*Seigneur, vous m'avez fait Maître-de-langue
Moi le fils du traitant qui suis né gris et si chétif
Et ma mère m'a nommé l'Impudent, tant j'offensais la beauté du jour.
Vous m'avez acordé puissance de parole en vostre justice inégale
Seigneur, entendez bien ma voix, PLEUVE ! il pleut
Et vous avez ouvert de vostre bras de foudre les cataractes du pardon.
Ol pleut sur New York su Ndyongolôr sur Ndyalakhâr
Il pleut sur Moscou et sur Pompidou, sur Paris et banlieue,
sur Melburne sur Messine sur Morzine
Il pleut sur l'Inde et sur la Chine – quatre cent mille Chinois son noyés,
douze millions de Chinois son sauvés, les bons et les méchants*

*Pleut sur le Sahara et sur le Middle West, sur le désert
sur les terres à blé sur les terres à riz
Sur les têtes de chaume sur les têtes de laine.
Et renaît la Vie couleur de présence.*

Elegia de les aigües

Estiu tu tu encara Estiu, Estiu del Reialme d'Infantesa
Edèn dels matins xops d'albada i esplendor dels migdies,
com el vol de l'àguila quiet
Estiu de silenci avui, tan feixuc de còlera sota la mirada del Déu gelós
Heus-te aquí sobre el nostre destí, durament inscrit al quadrant del segle.
Les viles orgulloses jacents i gemegoses sota un cel sense esperança
Traspassades de metzines de llampecs, els rius ja no tenen més font ni curs.
No un got de vi, ai las!, no un got d'aigua a les terrasses de transperència
On només l'aigua s'estanya quina set d'innocència!
Foc! Foc! murs ardents de Chicago Foc! Foc! murs ardents de Gomorra
Foc sobre Moscou. Déu és el mateix pels pobles sense déu, que no malmeten
la Paraula
—Oh neu mannà dels Esquimals, tornades mans fresques al front
dels boscos verges
L'Occident l'Orient els pobles extrems són abrigats sobre la sorra, proes
de pedres estassades per l'Atleta.
Aquest Faraó d'Egipte per la barba i el bastó de Moisès.
Senyor, pietat pels deu justos, més pietat per la Xina per la qual d'infant
pregava tant
Pietat per tu que fas florir el Verb, que ornes de garlandes l'arribada de Maig
com una sina noble.

Us invoco, Aigües del Tercer Dia
Aigües remoroses de les deus, aigües tan pures de les altures, neus!
aigües dels torrents i les cascades
Aigües justes, vosaltres Aigües de misericòrdia,
us invoco amb un crit ritmat i sense penyora
Aigües dels grans rius i de la mar més vasta i de la mar més propícia
I tu Sol tu Lluna, que governeu les aigües del moviment contrari
en què es confon la Unitat
Us planyo Aigües lustrals per a l'expiació
Que la nit es resolgui en el seu contrari, que la mort reneixi Vida
com un diamant d'aurora
Com el Circumcís quan, desvelada la nit, es lleva el Mascle, Sol!
També vosaltres Aigües impures, perquè pures sigueu
sota el meu nomenament

—El poema fa transparent totes les coses ritmades.
Aigües dels miasmes i de les clavegueres, vosaltres Aigües de les capitals,
que dueu tants dolors, tantes joies, tantes esperances
oh! tants somnis avortats
Aigües correu correu aneu aneu al mar.
Renti la sal tota aigua esbarriada tota aigua penedida.

Senyor, m'heu fet Mestre-de-llengua
Jo el fill del comerciant que he nascut gris i neulit
I la mare m'anomenà el Descarat, de tant que ofenia la bellesa del dia.
M'heu concedit puixança de paraula en la vostra justícia desigual
Senyor, escolteu prest la meua veu. PLOGUI! Plou
I heu obert de vostre braç d'amor els saltants d'aigua del perdó²²
Plou sobre Nova York sobre Ndyongolor sobre Ndyalakhar
Plou sobre Moscou i sobre Pompidou,²³ sobre París i al suburbi,
sobre Melbourne sobre Messina sobre Morzine
plou sobre l'Índia i sobre la Xina —quatre-cents mil xinesos s'han ofegat,
dotze milions de xinesos s'han salvat, els bons i els dolents
plou sobre el Sàhara i sobre el Milddle West, sobre el desert,
sobre les terres de blat sobre les terres d'arròs
sobre els caps de canyoca²⁴ damunt els camps de llana.
I reneix la Vida color de presència.

IV, DE *LETTRES D'HIVERNAGE* (1972)

J'ai fait retraite

*J'ai fait retraite à Popenguine-la-Sérère.
Retourné aux éléments primordiaux*

*A l'eau je dis au sel, au vent au sable, au basalte et au grès
Comme la blanche mouette et comme le canard noir, le crabe rose.*

Ne nourrir seulement de passion pure, comme d'un lait et très frais de coco

²² Sembla una glossa del profeta Osees 5,10: «sobre d'ells vessaré el meu furor com un aiguat».

²³ Es refereix al futur president de la República francesa, amic de la joventut, a qui dedicarà una *Elegia* (1974) i, el gener de 1945, la *Prière de Paix pour grandes orgues* amb el lema «... sicut et dimittimus debitoribus nostris» / 'com perdonem els nostres deutors' (Mateu 6,12), de l'oració del parenostre.

²⁴ S'entén el «cap de canyoca», en paral·lel a «cap de bestiar»; de fet, la canyoca és la tija del blat de moro (o d'altres gramínies) —un dels conreus importants del Senegal—, però aquí sembla assenyalar la panotxa.

M'endormir sous le souvenir de toi, au chant des prosopis des filaos.

*Mais déjà tu t'es annoncée aux marées de Septembre
Forte houle d'odeurs du côté des menthes sauvages.*

He fet recés

He fet recés a Popenguine-la-Sérère.
Retornat als elements primordials.

A l'aigua dic a la sal, al vent a la sorra, al basalt i al gres
Com la blanca gavina i com l'ànec negre, el cranc rosa.

Nodrir-me solament de passió pura,
com d'una llet molt fresca de coco
Adormir-me sota el teu record, al cant dels prosopis dels filaos.

Però ja t'has anunciat amb les mares de setembre
Fort oreig d'olors del costat de les mentes silvestres.

Les matins blonds de Popenguine

*Les matins blonds de Popenguine !
Après les brumes de silence, les brumes basses – sel le roulement de la mer
Les angoisse de la mort ah ! que jamais plus ne m'aimerait m'amie
Le réveil des rossignols d'Orient et
Soudain, le gonolek de Barbarie, le soleil qui tinte à ma vitre.
Et ma fenêtre ouverte, les colonnes torsades d'or des prosopis.*

*Ce fut ce matin-là, je descendais en sommeil le sentier des chats sauvages
Quand une première caresse, qui retombe lasse, un second
Souffle ton souffle, l'haleine de fraîcheur.
Et s'en vinrent les Alizés, et sur leurs ailes lent rythmées
Comme des pétales de neige et de grâce
Des papillons blancs axés de noir, bordés bordés de noir
Des nuages de gaze blanche de grâce blanche, de velours noirs vibrants.*

*Comme nous aillons le Dimanche à Joal vers la messe
Et s'en allaient mon père et ses fils grands, sous l'honneur de leur nom
en pyjama de soie.
Et nous marchons luisants et roides, dans l'éclat des percales et des drills
Et les vierges de tussor et d'ambre, froufroutant dans la floraison*

*de leurs rubans
la taille cambrée le regard candide, les poitrines opimes.*

*J'ai bien lu ton message, Sopé !...
C'était jadis par les matins limpides, sus Kounba Ndofoène Diouf.
Je te ramènerai dans l'île des Tabors
Que tu connais : je serai la flûte de ma bergère.*

Els matins rossos de Popenguine

Els matins rossos de Popenguine!
Després de les bromes de silenci, les bromes baixes — només el rodolament
de la mar
Les angoixes de la mort, ah! que mai més no m'estimaria la meva amiga
El despertar dels rossinyols d'Orient i
De sobte, el gonolek de Barberia,²⁵ el sol que dringa al meu vidre.
I la meva finestra oberta, les columnes torçades d'or dels prosopis.
Aquest fou aquest aquell matí, baixava adormit el camí dels gats selvatges
Quan una primera carícia, que cau lassa, un segon buf el teu buf, l'alè de frescor
I van venir els Alisis, i sobre les seves ales lents ritmes
Com els pètals de neu i de gràcia
Els papallons blancs voltats de negre, vorejats brodats de negre
Els núvols de gasa blanca de gràcia blanca, de velluts negres vibrants

Com nosaltres marxàvem el Diumenge a Joal cap a Missa
I hi anava el meu pare i els seus fills grans, sota l'honor del seu nom
en pijama de seda
I nosaltres marxem brillants i reials, en l'esclat de les percales i dels drils²⁶
I les verges de tussor i d'ambre²⁷ frufutant²⁸ en la floració de les seves cintes
La cintura arquejada la mirada càndida els pits opims.

²⁵ És l'ocell *Laniarius barbarus*, de la família dels malaconòtids (*malaconotidae*); fou descrit pel zoòleg francès Mathurin Jacques Grison a partir d'un exemplar del Senegal el 1760, i ho feu així: «la pie-griesche rouge du Sénégal»; el poeta li dona el nom corrent i que mantenim en la traducció, en català seria el «bubú de capell groc».

²⁶ La percala és una planta de l'espècie *Achilea millefolium*, coneguda, popularment, amb els noms de mil·lulles, herba d'anyell, sabuda blanca (i unes dotzenes més); és planta perenne entre els 60 i 100 cm d'alçada, les seves corol·les són blanques o grogues. El dril, *Mandrillus leucophaeus*, és un primat africà de pelatge verd oliva i la màscara negra atzabeja, la barba i la cresta de les galtes és blanca, la regió perineal en els mascles mostra una coloració viva i intensa (més acolorida que la dels mandrils), a base de colors liliacis, rosa i blau.

²⁷ És a dir, vestides amb roba d'un teixit de seda salvatge procedent de la Xina.

²⁸ El verb francès *froufrouter*, 'produire un bruit léger et soyeux'. «Une robe, un jupon qui froufroute», m'ha suggerit la creació d'aquest gerundi de similitud sonora amb el francès.

He llegit bé el teu missatge, Sopé!...
Va ser una vegada als matins límpids, sota Koumba Ndofène Diouf.
Et portaré a l'illa dels Tabors
Que tu coneixes: seré la flauta del meu pastor.

Epitaphe (de 1966)²⁹

*Quand je serai mort mes amis, couchez-moi sous Joal l'ombreuse
Sur la colline au bord du Mamanguedy, près l'oreille du
Sanctuaire des Serpents
Mais entre le lion couchez-moi et l'aïeule Te'ning-Ndyaré.
Quand je serai mort me amis, couchez-moi sous Joal la Portugaise.
Des pierres du Fort vous ferez ma tombe, et les canons
garderont le silence
Deux lauriers-roses –blanc et rose– embaumeront la Signare.
Quand j'aurai perdu les narines et la soif de tendresse vivant
telle une buisson et predilection
Versez mes amis sur la tombe, la lait de vos prières
le vin de vos chants frais.
Là-haut chanteront les alizés sur le ailes des palmes.
Ah ! ce chant qu'il bruisse toujours le chant marin la nuit,
soyeux sur les ailes des palmes.
La rumeur doucement dans ma poitrine qui me tient éveillé,
je dors e ne dors pas
Et je bois le lait le vin de la nuit qui ruisselle sur les palmes.
Et Marôné la Poétesse ira rythmant
« Ci-gît Sédar Senghor, fils de Dyogoye-le-Lion et de Nyilane-la-Douce.
Si fort il aima le Pays sérère –les champs les troupeaux et les tanns,
les pirogues sur les bolongs
Si fort il aima le Pays sérère –les paysans les pasteurs, les pêcheurs
Les athlètes plus beaux que filaos et les voix trop graves des vierges
Qu'à la fin son cœur se rompit ».
Quand je serai mort ma Signare, couchez-moi sous Joal l'Ombreuse
A l'ombre des Ancêtres.*

Epitafi

Quan sigui mort amics meus, colgue-me sota Joal l'ombrosa
Sobre el pujol a la riba del Mamanguedy, prop l'orella del

²⁹ DURAND, Léopold Sédar Senghor, p. 216-219.

Santurari dels Serpents

Però entre el lleó colgueu-me i l'àvia Te'ning-Ndyaré.
Quan sigui mort amics meus, colgueu-me sota Joal la Portuguesa.³⁰
De les pedres del Fort en fareu la meva tomba, i els canons vetllaran el silenci.
Dos baladres —blanc i rosa— embaumeran la Signare.³¹
Quan hagi perdut els narius i la set de tendresa vivent
semblant un matoll de predilecció
Vesseeu amics meus sobre la tomba,
la llet de les vostres pregàries el vi dels vostres cants frescals.
Allà dalt cantaran els elisis sobre les ales de les palmeres.
Ah! aquest cant que remoreja sempre el cant marí la nit,
sedós sobre les ales de les palmeres.
La remor suau al meu pit que em té desvetllat, dormo i no dormo pas
I bec la llet el vi de la nit que regalima sobre les palmeres.
I Maroné la Poetessa anirà ritmant
«Aquí jau Sédar Senghor, fill de Dyogoye-el-Lleó i de Nyilane-la-Dolça
Tant i tant va estimar el País serer —els camps els ramats i els tanns,
les piragües sobre els bolongs³²
Tant i tant va estimar el País serer —els pagesos els pastors, els pescadors
Els atletes més bells que filaos i les veus massa greus de les verges
Que a la fi el seu cor es trencà».
Quan sigui mort Signare meva, colgueu-me sota Joal l'Ombrosa
A l'ombra dels Avantpassats.

Chant du feu³³

(chant bantou)

*Feu que les hommes regardent dans la nuit, dans la nuit profonde,
Feu qui brûles et ne chauffes pas, qui brilles et ne brûles pas.
Feu qui voles sans corps, sans cœur, qui ne connais case ni foyer,
Feu transparent des palmes, un homme sans peur t'invoque.
Feu des sorciers, ton père est où ? ta mère est où ? Qui t'a nourri ?
Tu es ton père, tu es ta mère, tu passes et ne laisses traces.
Les bois sec ne t'engendre, tu n'as pas les cendres pour filles,
tu meurs et ne meurs pas.*

³⁰ La vila la van fundar els portuguesos el segle XVI. L'origen del nom Senghor és portuguès, de *senhor*, probablement el motiu d'un mercedari.

³¹ *Signare* pot ser la mulata que en el temps colonial vivia amb l'europeu; també pot ser la dama que rep els homenatges dels atletes dels jocs tradicionals serers; i també, sense preterir els altres dos sentits, aquí hi ha una idealització com la Laura del Petrarca i la Beatriu de Dant.

³² *Tanns*: vegeu nota 21; *bolongs* són braços de mar rodejats de mangles.

³³ Aquest és un cant o poema bantú popular que Senghor traduï al francès; dins GUIBERT, *Léopold Sédar Senghor*, és el tercer de la secció «Poemes africains».

*L'âme errante se transforme en toi, et nul ne le sait.
Feu des sorciers, Esprit des eaux inférieures, Esprit des airs supérieur,
Fulgore que brilles, luciole qui illumines le marais,
Oiseau sans ailes, chose sans corps, Esprit de la Force du Feu,
Ecoute ma voix : un homme sans peur t'invoque.*

Cant del foc

Foc que els homes esguarden dins la nit, dins la nit profunda,
Foc que cremes i no escalfes, que brilles i no cremes.
Foc que voles sense cos, sense cor, que no coneixes barraca ni fogar,
Foc transparent de les palmeres, un home sense por t'invoca.
Foc dels bruixots, on és ton pare? On és ta mare? Qui t'ha nodrit?
Tu ets ton pare, tu ets ta mare, tu passes i no deixes traces.
La fusta seca no et genera, no tens pas la cendra per filles,
tu mors i no et mors pas.
L'ànima errant es transforma en tu i ningú no ho sap.
Foc dels bruixots, Esperit de les aigües inferiors, Esperit dels aires superior
Fulgor que brilles, lluernia que il·lumines l'aiguamoll,
Ocell sense ales, cosa sense cos, Esperit de la Força del Foc,
Escolta la meua veu: un home sense por t'invoca.